

Hanti Krisztina

A szabadság természetrajzáról

Veszprémi Petőfi Színház: Kakukkfészek

Rendező: Bujtor István

2009. április 14.

Ami egyszer sikeres volt, ismét az lehet. Valószínűleg ezt tartotta szem előtt a Veszprémi Petőfi Színház művészeti vezetőségének két tagja, Bujtor István és Eperjes Károly, persze az is lehet, hogy az áthallásoktól sem mentes *Kakukkfészek* című darab időszerűsége okán került bemutatásra éppen most Veszprémben. Legalább húsz éve, a székesfehérvári Kakukkfészekben már játszott együtt a mostani igazgató és művészeti tanácsadó, akkor a város közönsége az utóbbi évtizedek legjobb előadásának tartotta Dale Wasserman – Ken Kesey *Száll a kakukk fészkére* című regényéből készült – átiratát. Egyáltalán nem a jelen előadás érdemeit akarom elvitatni, amikor azt állítom, hogy Veszprémben ezt nem fogják így gondolni a nézők. A Petőfi Színház ugyanis – és itt elsősorban Bujtor igazgatói ciklusára gondolok – rendre kiemelkedő bemutatókkal lepi meg a színházba járókat. Hogy csak a tavalyi évad sikerdarabjait említsem, szabad a választás a könnyedebb zenés műfajtól a mesejátékon át a súlyos drámáig.

A Kakukkfészek, ahogy azt megszokhattuk szintén kimagasló, emlékezetes színházi élmény marad. Azért is lehet így, mert ez a darab olyan, mint a legínycsiklandóbb falatok egyike, amit szándékosan nem sűrűn kóstól az ember, mert fél, hogy hozzászokik az ízhez, eltelíti, és az újbóli találkozás már hatás nélkül marad. A veszprémi előadás az arányokra, a még kellőképpen elviselhető „jóllakottság” érzésére is ügyel. A lényeg nincs a szánkba rágva, nincs túlkarikírozva, az előadás meghagyja nekünk az értelmezés lehetőségét, így esik, hogy végül az esetleges aktualitásokat is felfedezhetjük a magunk számára. Mindez azt bizonyítja, hogy a bennünk újból és újból beinduló szellemi folyamatoknak köszönhetően, az alkotás elérte a kiváltani szándékozott hatásokat. Ezek nélkül valójában egy nagyon karcsú alaptörténettel lenne dolgunk. McMurphy, egy öntörvényű, sittes fickó bolondnak (még renitensebbnek, mint amilyen valójában) tetteti magát, hogy át helyezze a pszichiátriára, s így megússza a kényszermunkát. Személyi-ségéből fakadóan nem tud (bár soha nem is akar) beilleszkedni. Nem a körülötte lévőkkel van baja, sokkal inkább a rend(szer)-vel. Az a kérdés, hogy ki alakította ki, kik hivatottak képviselni, és ha így is van, miért ne lehetne megváltoztatni a törvényeit? Nem lehet, hogy csak arról van szó, hogy a pszichiátria lakói a konvencióknak

megfelelően kiosztott szerepüket élik, és aszerint cselekszenek? A Dr. Spivey-t játszó Benczédi Sándor találó zavartsággal és egy hirtelen felugrással jelzi, hogy már-már félbehagyná a csoportterápia jellegű közös beszélgetést, amikor a szerepének megfelelő (szerep a szerepben!) magatartásra inti őt a főnővér: ebben a megszokott időben mindig így zajlik a terápia! Az ápoltak még inkább belehelyezkednek ebbe a rendszerbe. Kőrösi Csaba Scanlonja, Baranyi Péter Hardingja, Gere Dénes Ákos Billy Bibbit-je, valamint a többiek: Máté P. Gábor, Vajda Károly, Bakody József katonái még inkább megköveteli a szerep szerinti viselkedést. Színpadi jelenlétük a talán szándékosan kevésbé figyelemre méltó, végül kissé nyomasztóvá váló fehér díszlet által is erősödik. Bolond létük – azaz a normálistól eltérő állapotuk(!) – legpontosabban a visszatérő, monoton cselekedetükben jelenítődik meg. Kőrösi Csaba le-föl himbálózik képzelt robbanószerkezettel az ölében, a megfelelő pillanatot várva a „nagy bummm”-hoz, Vajda Károly mindig a legjobbkor nevet föl éles hangon, Bakody József szinte végig a keresztre feszített Messiásnak képzelet magát, Gere Dénes Ákos egy beszédképtelen, dadogós figurát alakít stb. Valamiképpen kilóg a sorból Máté P. Gábor szerepe. Nem megszállott, inkább csak szelíd bolond, s a színész kétségtelenül jól érzi magát a színpadon, finoman érzékelteti Cheswick gondolatait. A bolondok közt ugyancsak kivételnek számít Baranyi Péter alakja. Ő az egyetlen, aki biztosan tudatában van, mi a két világ közötti különbség, és azt is tudja, hogyha meggyógyul, majd visszamegy a feleségéhez. Amennyire Harding átlátja a helyzetet, annyira intelligens Baranyi játéka. Egyenlő partner az ápoltak és McMurphy számára is. A debiliseknek kikiáltott társaság eszmecseréi a benti lét eseményei köré épülnek, s nagyjából minden gondolatfoslány a főnővérhez, Ratchedhez vezet. Rövid időn belül kiderül, ő építette ki a diktatórikus közeget az osztályon, ő a felelős a személyre szabott kezelések betartásáért. Csarnóy Zsuzsanna egészen kivételes Ratched nővérré tud válni. Olyanná, akinek minden gesztusából érződik a hatalommánia. Szembenállása McMurphyvel végighúzódik a drámán, a tetőpontig érve fokozatosan bomlik ki. A folyamat során, elsősorban a férfi jelleméből következően, az erőviszonyok egyértelműsége megbomlik. A szabadságát mindennél jobban óvó McMurphy (például következetesen utcai ruhát hord a pizsama fölött) rend(szer)ellenes lázadási kísérletei nemcsak a hatalom ellen szólnak; az sem elhanyagolható tény, hogy (bár az előtérben játszó ápolók és az orvos férfi) Ratched nőként akar felülkerekedni, nőként akarja megtörni a kőkemény „férfivilág”-ból érkező különcöt. A nővér, miután korábbi eszközeivel nem ér cél, végül gonosz, erkölcstelen lépésre szánja el magát. Csarnóy Zsuzsanna érett gondolkodású színésznőként kitűnően oldja meg ezt a feladatot is, érzékletesen játszik egyszerre Billy Bibbit-tel és McMurphyvel. Pontosan tudja, milyen hatást tud kiváltani az életében először bátorinak (és szabadnak!) mutakozó fiúból, és hogy annak öngyilkosságával végleg

leszámolhat az öntörvényű börtöntöltelékkel. Kemény és elszánt. Azt kell, hogy mondjam, hogy az ő játéka nélkül nem lehetne teljes az a személyiségrajz, amit az írók, dramaturgok a két ellentétes akaratú, ám hasonló karakterű szereplőről elképzelték, színpadra álmodtak.

Eperjes Károly alkatilag szintén pontosan illeszkedik ahhoz a vagány McMurphy figurához, amit megszokhattunk. Kétségtelenül részabták az igazságot kereső, a hatalom elnyomása ellen küzdő „nagyfőjű” hős alakját. Remek lehetőséget tartogató szerep ez egy színész számára, amit Eperjes előnyére ki is használ, jól érezhetően végig lubickol a szerepben. Nincs egyetlen félre sikerült mondata vagy gesztusa sem, ugyanakkor nem lépi át az öncélú népszerűséghajhászás határát. Minden megnyilvánulásával a „nem normálisból” történő kizökkenést képviseli, megmutatja a társadalom által megbélyegzett kis közösség számára a valóságot. Felnyitja a nézők szemét is, és rávezeti őket a Ratched jelleméből fakadó határozottságának titkára. A nővér gyógyítás címén a saját kényszerképzetait, elrontott életét vetíti rá a zárt osztály közösségére. Ez azt is jelenti, hogy ugyanakkora szabadsággal rendelkezik, mint ők!

Örömmel fedeztem fel a nézőtében a feltehetően kötelező színházlátogatáson részt vevő (kis)kamaszokat. Dicséret illeti a szervező tanárt, hiszen az első élmények határozzák meg a diákok későbbi viszonyát a színházhoz, s a konzervatív *Kakukkfészek* előadás ebből a szempontból (is) mindenképpen jó választás. Minden bizonnyal beléjük rögzül Bujtor István szinte szavak nélküli apró, ám annál heroikusabb szerepe, Eperjes Károly néhány lázadó, a mai magyar társadalmunkat is megidéző (s talán már a fiatalok által is érthető) kijelentése, Csarnóy Zsuzsanna jól felépített, büntetve szerető majd kegyetlenségbe forduló karaktere, a tiszta gondolkodásra képtelen, esendő figurák kiszolgáltatottsága. Beléjük rögzülnek a látottak és további gondolatokat hívnak életre. Ez a jó színház ismérve.

Andrzej Garcia

Andrzej Garcia 1939-ben született New Yorkban. Édesanyja lengyel, édesapja orosz származású volt, egyetlen közös céljuk vezérelte őket egyre nyugatabbra: új életet kezdeni Amerikában. Ukrajnában egy közös átmeneti szálláson találkoztak, ahol már aznap megfogant Andrzej (naplója szerint legalábbis). Andrzej már Amerikában született. Tízéves korában szüleiivel visszalátogatott fogantatási helyére. Szülei rablótámadás áldozatai lettek, így Andrzejt a falu egyik sokgyermekes családja fogadta be. Bár szülei elvesztése sokként hatott rá, mégis itt mutatkoztak meg először költői képességei. Korai verseit fakéregre és iskolás füzetekbe írta, melyek elvesztek.

A gimnáziumot Moszkvában végezte ösztöndíjjal, elszökött a nevelőszülői háztól. Tehetsége kimagasló volt, ennek ellenére nem választott pályát, újságíró volt több kisebb lapnál. A 60-as években több látogatást tett Párizsban, és nagyon megszerette a helyet. Végül a Sorbonne-t végezte el francia irodalom szakon. 1990-ben váratlanul eltűnt. Oroszul írt verseinek francia fordításait és franciául írt verseit párizsi albérletének új bérlője találta meg egy fiók mélyén.

Tőle kerültek hozzám a versek, melyeket 2008 óta fordítok. Műveinek őszintesége és nyerssége könnyűvé és érthetővé teszi őket. Főleg szerelmes verseket ír, melyek valószínűleg életrajzi ihletésűek. Bár a naplóban szereplő nevek és álnevek nem mindig összeegyeztethetőek, az összes verset olvasva halványan kibontakozik Andrzej szerelmi életének íve. A versek nem művészi, esztétikai szándékkal készültek, Andrzej megvetette az esztétika fogalmát. Kizárólag érzelmei tágan absztrahált kifejezésére törekedett, nem vetette meg a népdali fordulatokat és a népies, esetenként trágár kifejezéseket sem, ha úgy adódott. Ezeket a fordításokban a magyar nyelvre aktualizáltam, mint ahogy néhány, akkor használatos szófordulatot is a mai magyar nyelvben használatos kifejezések helyettesítenek.

Andrzej Garcia nem ismert, modern szerző, egy tépelődő, magányos de jó humorú férfi, akinek arcképe nem maradt fenn.

K. T. I.